

ONDERZOEKSVERSLAG

De invloed van misbruik- en onthullingskenmerken op de ervaren fysieke en psychische gezondheid van vrouwen die als kind seksueel zijn misbruikt.

De informatie in dit onderzoeksverslag is afkomstig uit de masterscriptie waarmee Anne-Marie Bezemer in oktober 2007 is afgestudeerd aan de Open Universiteit te Heerlen. Zij heeft voor bovengenoemd onderwerp gekozen, omdat nog relatief weinig onderzoek is gedaan naar de invloed van onthullingskenmerken op de ervaren gezondheid. Het onderzoek is uitgevoerd omstreeks juni 2007.

De onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond uit (ex-)cliënten van Stichting Petra te Middelburg, van twee werkgroepen van de Vereniging tegen Seksuele Kindermishandeling, namelijk de werkgroep VSK Overijssel/Gelderland en de werkgroep VSK Zuid-Holland, en van een praktijk voor pastorale hulpverlening.

Van de in totaal 391 benaderde vrouwen gaven 172 aan mee te willen werken aan het onderzoek. Hiervan hebben 138 vrouwen de vragenlijst geretourneerd. Van de geretourneerde vragenlijsten waren er 4 niet bruikbaar. Dit bracht het totale aantal bruikbare vragenlijsten op 134.

Hieronder volgen enkele gegevens over de onderzoeksgroep:

- De leeftijd varieerde tussen de 16 en 75 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 43 jaar.
- Van de 134 vrouwen waren er 68 gehuwd of samenwonend en 66 alleenstaand.
- Het opleidingsniveau varieerde van lager (algemeen en beroeps)onderwijs (10%) en middelbaar (algemeen en beroeps)onderwijs (46%) tot hoger (algemeen en beroeps)onderwijs (40%) en wetenschappelijk onderwijs (4%).

Kenmerken van het seksuele misbruik

Tot de misbruikkenmerken die werden onderzocht behoren de relatie tot de dader, de aard van de ongewenste seksuele handelingen, de duur van het misbruik, de frequentie van het misbruik, de door de dader uitgeoefende druk om de seksuele handelingen te ondergaan of te verrichten, en het aantal daders.

In onderstaande tabel 1 worden de kenmerken van de seksueel-misbruikgebeurtenissen vermeld, die daarna van een toelichting worden voorzien.

Tabel 1. Kenmerken van de seksueel-misbruikgebeurtenissen

	Aantal	%
Relatie tot de dader		
binnen gezin/familie	112	84%
buiten gezin/familie	22	16%
Soort misbruik*		
hinderlijke seksuele aanrakingen over de kleding en/of zoenen	67	50%
seksuele betastingen van ontblote genitaliën en/of borsten	100	75%
poging tot geslachtsgemeenschap en/of met de hand bevredigen	94	70%
vormen van penetratie (anaal, vaginaal, oraal)	88	66%
iets anders	18	13%
Leeftijd in jaren bij begin (gemiddelde = 7)		
jonger dan 6 jaar	55	41%
van 6 t/m 11 jaar	58	43%
van 12 t/m 16 jaar	21	16%
Duur van het misbruik (range 0-40 jaar, gemiddeld 7 jaar)		
0 jaar (eenmalig misbruik)	5	4%
1 jaar of minder	18	13%
meer dan 1 jaar	111	83%
Frequentie van het misbruik		
eenmalig	5	4%
tussen 1 en 20 keer	43	32%
meer dan 20 keer	86	64%
Door de dader uitgeoefende druk		
niet	20	15%
een beetje/nogal	24	18%
tamelijk sterk/heel sterk	90	67%
Type druk		
geen druk	20	15%
psychisch geweld	59	44%
lichamelijk geweld	6	4%
psychisch en lichamenlijk geweld	49	37%
Aantal daders (range 1-20 daders, gemiddeld 3 daders)		
1 dader	60	45%
meer dan 1 dader	74	55%

Wanneer het meer dan één dader betreft geeft bovenstaande tabel de informatie weer m.b.t. de dader met wie de ervaringen voor de respondent het meest ernstig waren.

*De categorieën sluiten elkaar niet uit, aantal kan boven de 134 en percentages kunnen boven de 100% uitkomen.

Tabel 1 laat zien dat bij 84% van de respondenten sprake was van een dader binnen het gezin of de familie en dat 66% van de respondenten ernstige vormen van seksueel misbruik (vormen van penetratie) had meegemaakt. Tot de categorie 'iets anders' van het soort misbruik behoorden onder meer ritueel misbruik (zes keer) en penetratie met (scherpe) voorwerpen (vier keer). De leeftijd waarop de respondenten voor het eerst een ongewenste seksuele ervaring hadden

meegemaakt varieerde van 0 tot 16 jaar. De vrouwen waren gemiddeld zeven jaar oud toen het misbruik begon. De duur van het misbruik varieerde van 0 jaar (eenmalige gebeurtenis) tot 40 jaar. Het misbruik duurde gemiddeld zeven jaar. Er was vaak sprake van een zeer hoge frequentie. Bij bijna tweederde van de respondenten heeft de ongewenste seksuele ervaring meer dan 20 keer plaatsgevonden.

Van de respondenten rapporteerde 67% dat er door de dader veel tot heel veel druk was uitgeoefend om de seksuele handelingen te ondergaan of te verrichten. Van de respondenten, die onder druk waren gezet, meldde 44% uitsluitend psychische druk, 5% rapporteerde uitsluitend lichamelijke druk en 37% gaf aan dat er zowel psychische als lichamelijke druk was uitgeoefend. Bij iets meer dan de helft van de respondenten (55%) was sprake van meer dan één dader. Het gemiddelde aantal daders bedroeg drie en varieerde van 1 tot 20 daders. Van de respondenten heeft 21% van hun ongewenste seksuele ervaringen aangifte gedaan bij de politie. Ruim een derde deel van de aangiften leidde tot een veroordeling.

Onthullingskenmerken

Tot de onthullingskenmerken die in dit onderzoek werden onderzocht behoren leeftijd eerste en tweede onthulling, onthulling ten tijde van het misbruik versus onthulling na afloop van het misbruik, aantal onthullingen, type confidant (= degene aan wie het misbruik wordt onthuld) en de aard van de reactie(s) van de confidant(en).

In onderstaande tabel worden de onthullingskenmerken vermeld, die daarna van een toelichting worden voorzien.

Tabel 2. Onthullingskenmerken

	Aantal	%
Aantal onthullingen		
1-5 keer	22	16%
6- 10 keer	47	35%
meer dan 10 keer	65	49%
Leeftijd eerste onthulling (gemiddelde = 24)		
jonger dan 18 jaar	46	34%
18 jaar en ouder	88	66%
Type confidant 1		
moeder	23	17%
broer of zus	10	8%
ander familielid	2	2%
partner	35	26%
goede vriend(in)	17	13%
bekende	1	1%
hulpverlener	27	20%
leerkracht	4	3%
huisarts	3	2%
politie	2	1%
iemand anders	10	7%
Leeftijd tweede onthulling (gemiddelde = 28)		
jonger dan 18 jaar	20	15%
18 jaar en ouder	114	85%

	Aantal	%
Type confidant 2		
moeder	17	13%
vader	2	2%
broer of zus	7	5%
ander familielid	5	4%
partner	14	10%
goede vriend(in)	27	20%
bekende	2	2%
hulpverlener	36	27%
leerkracht	3	2%
huisarts	6	4%
politie	1	1%
iemand anders	14	10%
Door de dader uitgeoefende druk om te zwijgen		
niet	29	22%
een beetje/nogal	26	20%
tamelijk sterk/heel sterk	79	58%
Type druk		
geen druk	29	22%
psychisch geweld	75	56%
psychisch en lichamelijk geweld	30	22%

Tabel 2 laat zien dat ongeveer eenderde van de respondenten het misbruik had onthuld tijdens de kindertijd (vóór 18 jaar), terwijl ongeveer tweederde van de respondenten daarmee had gewacht tot ze volwassen waren. Van de kindertijdonthullers (46 respondenten) had 52% (24 respondenten) het misbruik onthuld ten tijde van het misbruik en dit had bij 33% (8 respondenten) geleid tot beëindiging van het misbruik.

De leeftijd waarop de respondenten voor het eerst over het misbruik hadden gesproken varieerde van 4 tot 50 jaar met een gemiddelde van 24 jaar. Bijna de helft van de respondenten had aan meer dan 10 personen over het misbruik verteld. De periode dat niet over het misbruik was gesproken varieerde van 0 tot 50 jaar. Gemiddeld duurde het 17 jaar voor de respondenten voor het eerst over het misbruik spraken. Bij 26% van de respondenten was dit met de partner, bij 20% met een hulpverlener, bij 17% met de moeder, bij 13% met een goede vriend(in) en bij 8% met een broer of zus. De meest positieve reacties op de onthulling van het misbruik kwamen van de hulpverlener en van de partner, gevolgd door broer of zus en goede vriend(in). De minst positieve reactie kwam van de moeder.

De leeftijd waarop de respondenten voor de tweede keer over het misbruik hadden gesproken varieerde van 7 tot 52 jaar met een gemiddelde van 28 jaar. Van de respondenten was 85% 18 jaar en ouder. Bij de tweede onthulling had 27% van de respondenten daarover gesproken met een hulpverlener, 20% met een goede vriend(in), 13% met de moeder en 10% met de partner. De meest positieve reactie kwam van de partner, gevolgd door een goede vriend(in) en hulpverlener, met opnieuw de minst positieve reactie van de moeder.

Van de respondenten rapporteerde 58% dat er door de dader veel tot heel veel druk was uitgeoefend om te zwijgen over het misbruik. Van de respondenten die onder druk waren gezet, meldde 56% uitsluitend psychische druk en 22% gaf aan dat er zowel psychische als lichamelijke druk was uitgeoefend.

Redenen om te zwijgen over het misbruik

Professor J.C. Borst stelt in zijn boek ‘Verraden vertrouwen. Pastoraat aan incestdaders en incestslachtoffers’ dat het één van de moeilijkste en pijnlijkste ervaringen van het incestslachtoffer is, dat zij moet zwijgen. Als zij het zwijgen verbreekt, betekent dat meestal: crisis in het gezin, een onzekere toekomst, veel verdriet voor andere gezinsleden en niet in de laatste plaats stille of uitgesproken verwijten aan haar adres. Slachtoffers van seksueel misbruik ervaren het als een soms niet te nemen hindernis om over hun geheim te praten. Uit dit onderzoek blijkt dat type dader en duur misbruik aan elkaar zijn gerelateerd in die zin, dat vooral slachtoffers van infrafamiliaal misbruik (binnen het gezin/familie) moeilijk tot onthulling van het misbruik komen, met als gevolg een langere duur van het misbruik. Er zijn verschillende redenen om te zwijgen over het misbruik.

Uit tabel 3 blijkt dat 55% van de respondenten schaamtegevoelens noemde als een belangrijke reden. Andere belangrijke redenen waren angst om niet geloofd te worden (46%) en angst voor problemen binnen het ouderlijke gezin als er over het misbruik zou worden gesproken (46%). Tot de categorie ‘anders’ (48%) behoorde onder meer verdringing (27 keer) en niet beseffen dat er sprake was van misbruik (9 keer).

Tabel 3. Redenen om te zwijgen over het misbruik

	Aantal	%
Ik had beloofd er over te zwijgen	39	29%
Ik voelde me schuldig	56	42%
Ik schaamde me	73	55%
Ik was bang dat ik niet geloofd zou worden	61	46%
Ik was bang dat ik de schuld zou krijgen	48	36%
Ik was bang om slecht en vies gevonden te worden	40	30%
Ik was bang dat de dader mij of iemand anders wat zou aandoen	36	27%
Ik voelde me verantwoordelijk voor het welzijn van het ouderlijke gezin	50	37%
Ik was bang dat, wanneer ik er over zou praten, dit problemen zou geven binnen het ouderlijke gezin	62	46%
Anders ...	64	48%

Er zijn per respondent meerdere antwoorden mogelijk. De categorieën sluiten elkaar dus niet uit, aantal kan boven de 134 en percentages kunnen boven de 100% uitkomen.

Onderzoeksresultaten

- Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat van de misbruikkenmerken het type dader en de duur van het misbruik de meest nadelige invloed op de gezondheid uitoefenden. Wanneer er sprake was van een dader binnen het gezin of de familie en naarmate het misbruik langer duurde, werden er meer lichamelijke en psychische klachten gerapporteerd.
- Van de onthullingskenmerken hadden type eerste confidant, reactie van de eerste confidant en reactie van de tweede confidant de meest positieve invloed op de gezondheid. De meest positieve reacties op de onthulling van het misbruik kwamen van de hulpverlener en van de partner, de minst positieve reacties kwamen van de moeder. Naarmate de reacties positiever waren, werden er minder lichamelijke en psychische klachten gerapporteerd. Anders gezegd: naarmate de reacties negatiever waren, werden er

meer lichamelijke en psychische klachten gerapporteerd. Negatieve reacties blijken een sterke voorspeller voor fysieke en psychische problemen op latere leeftijd.

Wanneer een slachtoffer uiteindelijk tot onthulling van het misbruik komt, blijkt vooral de reactie van de eerste confidant erg belangrijk. Maar aangezien onthulling een proces is, waarbij vaak meerdere onthullingen plaatsvinden, kunnen reacties van meerdere confidanten ook van belang zijn. Dit onderzoek laat zien, dat de reactie van de tweede confidant eveneens een significante invloed had op de gezondheid. Een positieve reactie op de onthulling leidde tot verdere verbetering van de gezondheid van het slachtoffer, een negatieve reactie leidde tot verdere verslechtering van de gezondheid.

- Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de misbruikenmerken en de onthullingskenmerken een ongeveer even sterke invloed uitoefenden op de ervaren lichamelijke en psychische gezondheid van de slachtoffers.
- Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat het klimaat in gezin van herkomst een belangrijke rol speelt: naarmate het gezinsklimaat in de jeugd als negatiever was ervaren werden meer gezondheidsklachten gerapporteerd. Hierbij was sprake van een direct effect van zowel het misbruik als het gezinsklimaat op de ervaren gezondheid. Verder bleek dat deze ook in samenhang met elkaar van invloed waren: hoe negatiever het gezinsklimaat, hoe langer het misbruik duurde. En hoe langer het misbruik duurde, hoe slechter de ervaren gezondheid.

Het belang van de onderzoeksresultaten voor de secundaire preventie van seksueel misbruik bij kinderen

Hierbij gaat het om de vraag: “Hoe kan het seksueel misbruik eerder worden gestopt?” Het misbruik kan in veel verschillende situaties en op veel verschillende tijdstippen worden onthuld. Onder meer kan dit gebeuren in de kindertijd ten tijde van het misbruik. Uit onderzoek blijkt, dat een dergelijke onthulling soms van beslissende betekenis is voor het op gang brengen van hulp en/of een strafrechterlijk proces of voor het stoppen van misbruik. Hierbij speelt de aard van de reactie van de confidant, in het bijzonder het al dan niet geloven van het kind, een belangrijke rol.

In een preventietraject zijn ondermeer de volgende twee punten van belang:

1. Het bevorderen van het onthullen van het kind, bijvoorbeeld door voorlichting op scholen.
2. Het vergroten van de bereidwilligheid misbruikte kinderen te geloven, bijvoorbeeld door voorlichting in krant, radio, tv.

Het belang van de onderzoeksresultaten voor de hulpverlening aan slachtoffers van seksueel misbruik

Wanneer het onthullen van het misbruik gebeurt in de klinische praktijk zijn de volgende twee punten belangrijk:

1. Nagaan of er eerdere onthullingen hebben plaatsgevonden, hoe daarop door de confidanten is gereageerd en hoe het slachtoffer dit heeft ervaren. Deze onthullingskenmerken zullen in het behandeltraject een plaats dienen te krijgen.
2. Op een positieve en ondersteunende manier reageren op de onthulling van het misbruik. Dit houdt onder meer in, dat het slachtoffer voldoende ruimte dient te krijgen om haar verhaal te vertellen en dat ze serieus genomen wordt.
Het is dus belangrijk voor de slachtoffers van seksueel misbruik dat zij gehoord worden. Dat lijkt een voor de hand liggend gegeven, maar helaas blijkt uit de praktijk dat dit niet zo vanzelfsprekend is. Nog te vaak wordt er óver hen gesproken en krijgen zij geen of te weinig ruimte om zelf hun verhaal te vertellen. Dat blijkt ook uit het aantal spontane reacties die aan de geretourneerde vragenlijsten waren toegevoegd. Eén respondent, die bij verschillende onthullingen van het seksueel misbruik was geconfronteerd met onverschillige reacties, verwoordde het als volgt: ‘Door middel van het invullen van de vragenlijst heb ik toch weer een beetje het gevoel dat ik gehoord word. Dank je wel daarvoor.’

De volgende uitspraak is helaas maar al te waar: ‘Wie zwijgt, heeft levenslang.’ Pas als het slachtoffer bereid is en de kans krijgt om over het misbruik te spreken, kan ze begrepen en geholpen worden. Niet spreken over het misbruik leidt tot levenslang achtervolgd worden met onbegrip en veroordeling. Maar gelukkig geldt ook: ‘Wie het zwijgen doorbreekt en daarbij kan rekenen op positieve, ondersteunende reacties, opent de weg naar herstel.’